

MÖVZU8: «Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi»

P L A N:

GİRİŞ.

1. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin hüquqi statusu.
2. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin fəaliyyət formaları.
3. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisə deputatlarının seçkilərinin hüquqi əsasları.

NƏTİCƏ.

Ə D Ə B İ Y Y A T:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Qanun 2016.
2. Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi, Bakı 2003.
3. Milli Məclisin daxili Nizamnaməsi. Azərbaycan (06.09.1996).
4. «Qanunçuluq» 1996 № 1-2.
5. Xarici dövlətlərin Konstitusiyaları, «Qanun» 1994 №2-3.

GİRİŞ

Bildiyimiz kimi Azərbaycan Respublikası 18 oktyabr 1991-ci ildə qəbul etdiyi «Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiya aktı» ilə özünün müstəqil, demokratik, dünyəvi, hüquqi, unitar bir dövlət olduğunu bütün dünyada bəyan etmişdir. Bununla da dövlətçiliyimizin hüquqi bazası yaradılmışdır. Bizdən sonra isə, Azərbaycan Respublikası prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev cənablarının başçılığı altında yaradılmış komissiya tərəfindən Yeni Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının mətni hazırlandı və ümumxalq səsverməsi-referendum vasitəsilə 12 noyabr 1995-ci ildə qəbul olundu.

Yeni Konstitusiyada bir çox yeni hüquqi, demokratik institutlar öz əksini tapmışdır. Bunlardan insan hüquqları və azadlıqları, xalq hakimiyyəti və s. misal göstərmək olar.

Yeni hüquqi demokratik institutlarından ən əhəmiyyətli Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında öz əksini tapmış «hakimiyyətlər bölgüsü» prinsipidir. Bu prinsipə əsasən Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətini bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə olan üç hakimiyyət budağı həyata keçirir. Bunlar icra hakimiyyətini həyata keçirən – İcra hakimiyyəti, qanunvericilik hakimiyyətini həyata keçirən – Parlament və Məhkəmə hakimiyyətini həyata keçirən – Məhkəmə hakimiyyəti budaqlarıdır.

Mən bu mövzuda hakimiyyət budaqları içərisində özünəməxsus yer tutan və qanunvericilik hakimiyyətini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası Parlamenti – Milli Məclisi haqqında bəhs etmək istərdim.

Azərbaycan Respublikasının 18 noyabr 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi referendum yolu ilə qəbul edilmiş ilk demokratik Konstitusiyasının 7-ci maddəsinin III hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyəti, hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipinə uyğun olaraq həyata keçirilir. Buna əsasən – **Qanunvericilik hakimiyyətini** - Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisini həyata keçirir. **İcra hakimiyyətini** - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həyata keçirir. **Məhkəmə hakimiyyətini** isə - Azərbaycan Respublikasının məhkəmələri həyata keçirir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının V fəslində Azərbaycan Respublikasında qanunvericilik hakimiyyətini təsbit edir. Bu fəsildə, yəni Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 81-ci maddəsində göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasında qanunvericilik hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi həyata keçirir.

Parlament fransız sözü olub – danışmaq mənasını verir. Parlamentin meydana gəlməsi hakimiyyətin demokratikləşməsi uğrunda aparılan mübarizənin nəticəsidir. Qanunverici orqan kimi parlamentin yaranması və fəaliyyət göstərməsi monarxın mütləq hakimiyyətinin məhdudlaşdırılması, hakimiyyətdə tarazlaşdırma mexanizminin işə düşməsi üçün zəmin hazırladı.

Parlament həm qanunverici orqan, həm də təmsilçi orqan kimi səciyyəlidir. Onun bu mühüm xassələri parlamentin dövlət idarəçiliyi sistemində nəinki əhəmiyyətli struktur olmasını, habelə demokratiyanın həlledici amili rolunda çıxış etməsini şərtləndirir.

Nümayəndəli hakimiyyət orqan kimi parlament ilk dəfə 13-cü əsrdə İngiltərədə meydana gəlib. İngiltərədə parlamentin meydana gəlməsi bütün dövrlər üçün mənəvi olan hakimiyyət uğrunda mübarizənin 13 yüzillikdə yeni forma kəsb etməsi ilə əlaqədardır. Öz hakimiyyətini möhkəmlətməyə çalışan ingilis feodalları XI-XII əsrlərdə yerli feodal səlahiyyətlərinin artırılması məqsədi güdən separatçı tələblər əvəzinə artıq XIII əsrdə kral hakimiyyətindən narazı olan bütün təbəqələri - cəngavərləri, şəhər əhalisini və s. ətrafında birləşdirərək mərkəzi idarəçilik sistemində mövqeyini möhkəmləndirmək uğrunda mübarizəyə girdilər.

Kral hakimiyyəti ilə adları çəkilən təbəqələr arasında hərbi münaqişə 1215-ci ildə Böyük Azadlıqlar Xartiyasının imzalanması ilə nəticələndi. 59 maddədən ibarət olan bu sənəd kralın öz təbəqələri ilə qarşılıqlı münasibətlərini güdüdü, lakin onun tarixi əhəmiyyəti daha böyük idi.

Məhz Böyük Azadlıqlar Xartiyası İngiltərə parlamentinin meydana gəlməsinin əsasını qoydu.

İngiltərə parlamentinin formalaşmasında ikinci mühüm mərhələ 1258-1267-ci illərdə baş verdi. Bu illərdə ölkədə «Şura» adlı qurum yaradıldı və o kralın fəaliyyətinə tam nəzarət edirdi.

1297-ci ildən daim fəaliyyət göstərən bu orqan parlament adlandırılmağa başlanır.

XIV əsrdə İngiltərədə parlament ikipalatalıya çevrilir. Bu palatalardan biri lordlar palatası, digəri nümayəndələr palatası adlanır.

Digər dünya dövlətlərinin əksəriyyətində isə parlament XVI-XVIII əsr burcu inqilablarından sonra formalaşmışdır. Məhz bu dövrdən müasir parlamentin tarixi başlanır.

Azərbaycanda parlamentin meydana gəlməsi ilk dəfə XX əsrin əvvəllərində olmuşdur. Bildiyimiz kimi 1918-ci il 28 mayda Zaqafqaziya Seyminin azərbaycanlı deputatlarından ibarət olan fraksiya özünü «Milli Şura» elan edərək Tiflisdə verdiyi bəyanatla Azərbaycanı müstəqil dövlət elan etmişdir. Milli Şura mahiyyət etibarı ilə Azərbaycan parlamentinin mücdəçisi idi. Bundan sonra 1918-ci ildə noyabr ayında Azərbaycan hökuməti 120 deputatdan ibarət parlament yaradılması qərarına gəldi.

1918-ci ilin 7 dekabrında Bakıda Azərbaycanın ilk parlamentinin açılışı oldu. Sonralar 1920-ci ildə məlum hadisələrdən sonra müstəqil Azərbaycan Respublikası süqut etdi və 70 il Azərbaycanda Milli parlamentçilik təcrübəsi fasilə verməli oldu.

1991-ci il 18 oktyabrda Azərbaycan dövləti özünün qəbul etdiyi «Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktı» ilə özünü müstəqil, suveren, hüquqi, dünyəvi bir dövlət kimi elan etdi. Məhz bunun nəticəsi olaraq 1995-ci ildə ilk dəfə

Azərbaycanda Milli Konstitusiyaya qəbul olundu və bu konstitusiyaya Azərbaycan Respublikasının parlamentini – Milli Məclisi təsbit etdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, parlament yekcins termindir, lakin o müxtəlif ölkələrdə müxtəlif cür adlanır. Məsələn, ABŞ-da Konqres, Türkiyədə – Böyük Millət Məclisi, Rusiyada – Dövlət Duması və s.

Bütün parlamentçilər kimi, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası ilə ona verilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi öz strukturuna görə bir palatalıdır və 125 deputatdan ibarətdir. Milli Məclisin deputatları macoritar seçki sistemi əsasında seçilir. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi nümayəndəli dövlət orqanıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 2-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə əsasən «Azərbaycan xalqı öz suveren hüququnu bilavasitə ümumxalq səsverməsi – referendum və ümumi, birbaşa və bərabər seçki hüququ əsasında sərbəst, gizli, şəxsi səsvermə yolu ilə seçilmiş nümayəndələri vasitəsilə həyata keçirirlər». Beləliklə nümayəndəli orqan kimi Milli Məclis Azərbaycan xalqının, yəni bütün Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının mənafeyini təmsil edir və iradəsini ifadə edir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 4-cü maddəsində göstərilir ki, «Xalqın seçdiyi səlahiyyətli nümayəndələrindən başqa heç kəsin xalqı təmsil etmək, xalqın adından danışmaq və xalqın adından müraciət etmək hüququ yoxdur».

Xalqı təmsil edən Milli Məclisə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası ilə mühüm səlahiyyətlər verilmişdir. Milli Məclisin səlahiyyətlərini 7 qrupa bölmək olar:

1. Qanunvericilik sahəsində səlahiyyətlər: Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatları qanunvericilik təşəbbüsü hüququ ilə çıxış edirlər; qanunları və qərarları qəbul edirlər; Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş hallarda Azərbaycan Respublikası prezidentinin fərmanlarını təsdiq edirlər.

2. Maliyyə sahəsində səlahiyyətlər: Milli Məclis Azərbaycan Respublikası prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsini təsdiq edir; dövlət büdcəsinin icrasına nəzarət edir.

3. Referendum təyin edilməsi: Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 95-ci maddəsinin 18-ci bəndinə əsasən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi referendum təyin edir.

4. Müdafiə və təhlükəsizlik sahəsində səlahiyyətlər: Azərbaycan Respublikası prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikasının hərbi doktrinasını təsdiq edir; Azərbaycan Respublikası prezidentinin müraciətinə əsasən müharibə elan edilməsinə və sülh bağlanmasına razılıq verir.

5. Dövlət orqanlarının təşkilində və yaxud vəzifəli şəxslərin təyin edilməsi sahəsində səlahiyyətləri: Azərbaycan Respublikası prezidentinin təqdimatı ilə Azərbaycan Respublikası diplomatik nümayəndəliklərini təsis edir; Azərbaycan Respublikası prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin vəzifəyə təyin edilməsinə razılıq verir; Azərbaycan Respublikası prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun vəzifəyə təyin edilməsi və vəzifədən azad edilməsinə razılıq verilməsi.

6. Məhkəmə sahəsində səlahiyyətlər: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi və Azərbaycan Respublikası Apelyasiya Məhkəmələri hakimlərinin təyin edilməsi; Azərbaycan Respublikası Konstitusiya məhkəməsinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikası prezidentinin impiçment qaydasında vəzifədən kənarlaşdırılması; Azərbaycan Respublikası prezidentinin təqdimatına əsasən hakimlərin vəzifədən kənarlaşdırılması.

7. Beynəlxalq münasibətlər sahəsində səlahiyyətləri: Beynəlxalq müqavilələri təsdiq və ləğv edir; digər dövlətlərə müxtəlif səciyyəli danışıqlar aparmaq üçün nümayəndələr göndərir və s.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının yaşı 25-dən aşağı olmayan hər bir vətəndaşı qanunla müəyyən edilmiş qaydada Milli Məclisə deputat seçilə bilər. Yalnız ikili vətəndaşlığı olan başqa dövlətlər qarşısında öhdəliyi olan, digər hakimiyyət orqanlarında qulluq edən, ağır cinayətlərə görə məhkum olunmuş şəxslər, məhkəmənin qanunu qüvvəyə minmiş hökmü ilə azadlıqdan məhrumetmə yerlərində cəza çəkən şəxslər Milli Məclisə deputat seçilə bilməzlər.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin və onun orqanlarının fəaliyyət qaydaları – Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və müvafiq qanunları, məsələn, Milli Məclisin daxili nizamnaməsi, Milli Məclisin daimi konstitusiyaları haqqında qanun, deputatların hüquqi statusu haqqında qanun və s. Milli Məclisin qərarları ilə müəyyən edir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatları toxunulmazlıq statusuna malikdirlər. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 90-cı maddəsinə əsasən «Səlahiyyət müddəti ərzində Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatının şəxsiyyəti toxunulmazdır. O, səlahiyyət müddəti ərzində cinayət başında yaxalanma hallarından başqa, cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməz, tutula bilməz, onun barəsində məhkəmə qaydasında inzibati tənbeh tədbirləri tətbiq edilə bilməz, axtarışa məruz qala bilməz, şəxsi müayinə edilə bilməz. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı cinayət başında yaxalanarsa tutula bilər. Belə olduqda Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatını tutan orqan bu barədə dərhal Azərbaycan Respublikası Baş Prokuroruna məlumat verməlidir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatının toxunulmazlığına yalnız Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorunun təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı ilə xitam verilə bilər.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin daxili Nizamnaməsinin 22-ci maddəsinə əsasən Milli Məclisin deputatının toxunulmazlığına xitam verilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorunun təqdimatına onun Milil Məclisinə daxil olduğu vaxtdan 7 gün müddətinə baxır.

Milli Məclisin sədri bir qayda olaraq, deputat haqqında təqdimatı əvvəlcə Milli Məclisin intizam komissiyasına göndərir və komissiyada bu məsələyə baxılır. Komissiya təqdimata dair rəy qəbul edir. Rəydə deputat toxunulmazlığına xitam verilib-verilməməsi barədə intizam komissiyanın qənaəti söylənilir.

Milli Məclis bu barədə məsələlərə, bir qayda olaraq, deputat toxunulmazlığına, xitam verilməsi barədə təqdimat olan deputatın iştirakı ilə baxır. Bu məsələ Milli Məclisin iclasında müzakirə edilərkən deputatın ittiham edildiyi cinayətdə təqsirli olub-olmaması məsələsi müzakirə edilə bilməz. İclasda iştirak edən deputatlar yalnız deputat toxunulmazlığına xitam verilməsi barədə

Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun təqdimatına kifayət qədər əsasların olub-olmamasını aydınlaşdırma bilərlər və bu məqsədlə Azərbaycan Respublikası Baş Prokuroruna suallar verə bilər, deputat toxunulmazlığına xitam verilməsinin lehinə-əleyhinə çıxış edə bilər. Milli Məclis tələb olunan səs çoxluğu ilə deputat toxunulmazlığına xitam verə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 92-ci maddəsinə əsasən Milli Məclis öz iş qaydasını müəyyən edir və Milli Məclisin müvafiq orqanlarını yaradır, o cümlədən öz sədrini və onun müavinlərini seçir, daimi və başqa komissiyalar yaradır və hesablama palatası təşkil edir.

Milli Məclis özünün əsas funksiyası olan qanunların qəbul edilməsini həyata keçirmək üçün özünün daimi komissiyalarını yaradır. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin aşağıdakı daimi komissiyaları vardır:

1. Hüquq siyasəti və dövlət quruculuğu məsələləri daimi komissiyası.
2. Bütçə məsələləri daimi komissiyaları.
3. İqtisadi siyasət daimi komissiyası.
4. Təbii ehtiyatlar, energetika və ekologiya məsələləri daimi komissiyası.
5. Aqrar siyasət daimi komissiyası.
6. Sosial siyasət daimi komissiyası.
7. Yerli özünüidarəetmə məsələləri daimi komissiyası.
8. Elm və təhsil məsələləri daimi komissiyası.
9. Mədəniyyət məsələləri daimi komissiyası.
10. İnsan hüquqları daimi komissiyası.
11. Beynəlxalq münasibətlər və parlamentlər arasındakı əlaqələr daimi komissiyası.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi öz statusuna aid olan bu məsələlərlə yanaşı, digər bir mühüm əhəmiyyətə də malikdir. Belə ki, o digər hakimiyyət budaqları ilə birlikdə dövlət mexanizmində tarazlıq yaradır. Bu tarazlıq onun digər hakimiyyət budaqları üzərində tətbiq etdiyi məhdudiyətlərə xarakterizə olunur. Məsələn, Milli Məclis Mərkəzi İcra Hakimiyyəti orqanlarının vəzifəli şəxslərin təyin edilməsində iştirak edir və ya Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin və

Azərbaycan Respublikası İqtisad Məhkəməsinin hakimlərinin təyin edilməsində iştirak edir və s.

SUAL № 2. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin fəaliyyət formaları

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin fəaliyyəti Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Daxili Nizamnaməsində nəzərdə tutulmuş qaydalar çərçivəsində həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 88-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi hər iki növbəti sessiyaya yığılır. Bu sessiyalarda Milli Məclisin fəaliyyəti həyata keçirilir. Milli Məclisin fəaliyyətinin əsas prinsipləri aşağıdakılardır:

1. Aşkarlıq.
2. Siyasi plüralizm.
3. Çoxpartiyalılıq.
4. Məsələlərin sərbəst surətdə müzakirəsi.
5. Məsələlərin müstəqil surətdə həll olunması. Milli Məclisin hər çağırışının növbəti və növbədənəknar sessiyaları ardıcıl sıra sayı ilə adlanır. Yaz sessiyası fevral ayının 1-də başlanır və may ayının 31-dək davam edir. Payız sessiyası isə sentyabrın 30-da başlanır və dekabrın 30-dək davam edir. Əgər fevralın 1-i və sentyabrın 30-u istirahət günlərinə düşərsə, sessiya bu gündən sonra gələn birinci iş günü öz işinə başlayır.

Səlahiyyəti dövründə Milli Məclis ildə ilk dəfə iyul ayının 15-dən avqust ayının 31-dək və yanvar ayının 1-dən 15-dək tətillə buraxılır. Tətillə dövründə Milli Məclisin deputatları məzuniyyətdə sayılırlar. Tətillə dövründə Milli Məclisin tətillə növbədənəkənar sessiyasının keçirildiyi müddətdə dayandırılır və Milli Məclisin deputatları həmin müddətdə geri çağırılırlar. Milli Məclisin fəaliyyət müddəti 5 ildir. Hər 5 – ildən bir Milli Məclis növbəti dəfə çağırılır. Milli Məclisin növbəti çağırışının birinci iclasını Milli Məclisin ən qocaman deputatı açır və o, Milli Məclisə yeni seçilmiş deputatların siyahısını oxuyur və Milli Məclisin sədri seçilənədək birinci iclası aparır.

Milli Məclisin birinci iclasına sədrlik edən təkklifi ilə hesablayıcı komissiya seçilir və bu barədə qərar qəbul edildikdən sonra Milli Məclisin birinci iclası bitir.

Milli Məclis növbəti sessiyalar, növbədənəkənar sessiyalar və sessiyalararası dövrdə işləmək formasında fəaliyyət göstərir.

Milli Məclisin növbəti və növbədənəkənar sessiyaları dövründə Milli Məclis öz iclaslarını keçirir, Milli Məclisin komissiyalarının iclasları keçirilir. Milli Məclisin deputatları komissiyaların iclaslarında iştirak edirlər.

Milli Məclisin iclasları, bir qayda olaraq həftədə iki dəfədən az olmayaraq keçirilir.

Milli Məclisin iclaslarının gününü və saatını Milli Məclisin sədri təyin edir. Milli Məclisin komissiyalarının iclasları bir qayda olaraq həftədə iki dəfədən az olmayaraq keçirilir. Milli Məclisin komissiya iclaslarının gününü və saatını Milli Məclisin müvafiq komissiyasının sədri təyin edir.

Milli Məclisin sessiyaları arasındakı dövrdə Milli Məclisin komissiyalarının işi davam edir və Milli Məclisin deputatları komissiyaların işində iştirak edirlər.

Milli Məclisin iclasları Milli Məclisin növbəti sessiyasının əvvəlində qəbul edilən qanunvericilik işləri planına uyğun olaraq keçirilir. Milli Məclisin qanunvericilik işləri planı qərarla təsdiq edilir.

Milli Məclisin iclaslarına rəhbərliyi Milli Məclisin sədri həyata keçirir. O, Milli Məclisin iclaslarında iştirak edənlərə söz verir, deputatların təkklifini sıra ilə səsə qoyur. Səsverməni keçirir və onun nəticələrini elan edir. Milli Məclisin

iclaslarında deputatlara məruzə üçün 30 dəqiqəyədək, əlavə məruzə üçün 20 dəqiqəyədək, yekun sözü üçün 15 dəqiqəyədək vaxt ayrılır.

Müzakirələrdə iştirak edənlər üçün 10 dəqiqəyədək, təkrar çıxışlar üçün 5 dəqiqəyədək iclasın aparılmasına dair, səsvermə mülahizələri ilə əlaqədar, namizədlər barədə çıxışlar, bəyanatlar, suallar, təkliflər, xəbərlər, arayışlar üçün 3 dəqiqəyədək vaxt ayrılır. Müəyyən edilmiş vaxt başa çatdıqdan sonra Milli Məclisin iclasına sədrlik edən çıxış edənə xəbərdar edir, sonra isə onun sözünü kəsə bilər. Milli Məclisin iclasına sədrlik edən, iclasda iştirak edən deputatların sadəcə səs çoxluğu ilə alınmış razılığı əsasında çıxışlar üçün müəyyən edilmiş müddətləri dəyişdirə bilər və ya çıxışlarının vaxtını uzada bilər.

Milli Məclisin iclaslarında çıxışlar bir qayda olaraq, gündəlikdə müəyyən edilmiş ardıcılıqla çıxışlara yazılanların sıra növbəsi ilə edilir. Milli Məclisin iclasına sədrlik edən, lazım bildikdə bu qaydanı dəyişdirə bilər. Milli Məclisin iclaslarında heç kəs Milli Məclisin iclasına sədrlik edənə icazəsi olmadan çıxış edə bilməz. Bu qaydanı pozan şəxs xəbərdarlıqsız sözdən məhrum edilir. Milli Məclisin iclaslarında yalnız Azərbaycan Respublikası prezidentinin, Milli Məclisin və onun müavinlərinin növbədənkənar çıxış etmək hüququ vardır.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin fəaliyyətinin əsasını qanunların qəbul edilməsi təşkil edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 96-cı maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisində qanunvericilik təşəbbüsü hüququ (qanun layihələrini və başqa məsələləri Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin müzakirəsinə təqdim etmək hüququ) Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatlarına, Azərbaycan Respublikası prezidentinə, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinə, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunu və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinə mənsubdur.

Yuxarıda göstərilən subyektlər tərəfindən Milli Məclisin müzakirəsinə təqdim etmək üçün verilmiş qanun layihələri birinci növbədə Milli Məclisin Katibliyində qeydiyyatla alınır. Milli Məclisə təqdim edilmiş qanun və qərar layihələrini Milli Məclisin sədri Milli Məclisin daimi komissiyasına göndərir və layihəyə baxılması müddətini müəyyən edir. Qanun layihəsi bir neçə komissiyaya

göndərildiyi halda Milli Məclisin sədri onlardan birini aparıcı komissiya təyin edir. Milli Məclisdə müzakirə alınaraq qanun layihələrini daimi komissiyalara göndərilməsinin özünün əhəmiyyəti vardır. Belə ki, Milli Məclisin 11 daimi komissiyası vardır və bu komissiyalar müxtəlif sahələr üzrə yaradılır. Məsələn; sosial, iqtisadi, insan hüquqları, beynəlxalq münasibətlər və s.

Əgər qanun layihəsində bu və ya digər sahələrə aid müddəalar varsa, onda bu sahə üzrə yaradılmış daimi komissiya ona rəy verməlidir. Məsələn, əgər qanun layihəsində insan hüquqları və beynəlxalq münasibətlərlə əlaqədar müddəalar varsa, onda bu qanun layihəsinə həm insan hüquqları daimi komissiyası, həm də beynəlxalq münasibətlər və parlamentlər arası münasibətlər daimi komissiyası rəy verməlidir. Qanun və qərar layihələri üzərində iş aparmaq üçün daimi komissiya işçi qrupu yarada bilər. Qanun və qərar layihələri bir neçə komissiya tərəfindən hazırlanarsa, onlar birgə işçi qrupları yarada bilərlər. Bir məsələyə aid iki və ya daha çox qanun və qərar layihələri varsa onlar birlikdə müzakirə edilir.

Milli Məclisin Katibliyi daimi komissiyanın tapşırığı ilə qanun və qərar layihələrinin hüquq və dil üslub baxımından ekspertizasını keçirir, habelə qanun layihəsinin qəbul edilməsi ilə əlaqədar, dəyişdirilməli və ya ləğv edilməli qanunların və normativ aktların siyahısını tərtib edir.

Milli Məclisin deputatlarının və başqa qanunvericilik təşəbbüsü hüququ subyektlərinin qanun və qərar layihələrinə aid qeyd və təkliflərinə aparıcı daimi komissiyanın iclaslarında baxırlar.

Milli Məclisin daimi komissiyaları arasında baxılan layihələrə dair fikir ayrılığı əmələ gələrsə, aparıcı daimi komissiyanın qərarı əsas götürülür.

Bu qərarla rast olmayan daimi komissiyanın rəyi Milli Məclisin bu məsələyə aid iclasında deputatlara yazılı şəkildə çatdırılır. Bundan sonra hazırlanmış və ya baxılmış layihə Milli Məclisin iclasının gündəliyinə daxil edilmək üçün iclasa dəvət olunmalı şəxslərin siyahısı ilə birlikdə Milli Məclisin sədrinə təqdim olunur.

Milli Məclisdə qanun layihələrinə, bir qayda olaraq üç oxunuşda baxılır. Milli Məclisin sədrinin qərarı ilə və ya Milli Məclisin sədrinin protokol qaydasında qəbul etdiyi qərarla qanun layihəsinə bir oxunuşda baxıla bilər.

Qanun layihəsinin birinci oxunuşu zamanı onun qəbul edilməsinin zəruriliyi, əsas müddəaları müzakirə edilir, qanun layihəsinin ümumi konsepsiyasına qiymət verilir. Qanun layihəsinin 3 oxunuşa buraxılması qanunvericilik prosesinin birinci mərhələsini qanunvericilik təşəbbüsünün verilməsi təşkil edir. Bundan sonra 2-ci mərhələ başlanır və burada yuxarıda artıq qeyd etdiyimiz qaydada qanun layihəsi daimi komissiyalarda hazırlanır.

Qanunvericilik prosesinin 3-cü mərhələsi qanun layihəsinin oxunuşu ilə başlanır. Birinci oxunuşda layihənin təşəbbüsçüsü və aparıcı daimi komissiyanın nümayəndəsi qanun layihəsi barədə məruzə ilə çıxış edirlər. Bundan sonra daimi komissiyalarda layihəyə baxılarkən onların arasında fikir ayrılığı əmələ gəlmişsə, layihə ilə razı olmayan daimi komissiyanın rəyini həmin komissiyanın nümayəndəsi oxuyur.

Qanun layihəsinin birinci oxunuşda baxılması nəticəsində Milli Məclis aşağıdakı qərarlardan birini qəbul edir:

1. Layihə birinci oxunuşda qəbul edilsin və söylənilmiş təkliflər və iradlar nəzərə alınmaqla onun üzərində iş davam etdirilsin. (Bu qərar protokol qaydasında qəbul edilir).

2. Layihə qəbul edilməsin.

3. Qanun qəbul edilsin.

Milli Məclis birinci oxunuşunda qəbul edilmiş qanun layihəsinin dərc olunması və ümumxalq müzakirəsinə çıxarılması haqqında qərar qəbul edə bilər.

Birinci oxunuşda qəbul edilmiş qanun layihəsinə dair təklifləri və iradları aparıcı daimi komissiya öyrənir və ümumiləşdirir. Aparıcı daimi komissiya layihəyə təklif olunan dəyişikliklərin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına uyğun olub-olmamasını müəyyənləşdirmək üçün müstəqil ekspertiza təyin edə bilər. Layihəyə təklif edilən dəyişikliklərin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına zidd olmasını müəyyənləşdirdikdə aparıcı daimi komissiya bu barədə dəyişikliyin müəllifinə xəbər verir. Dəyişik vermiş şəxslər müzakirə zamanı dəyişiklikləri dəqiqləşdirə və ya geri götürə bilərlər. Layihənin ayrı-ayrı maddələri üzrə qruplaşdırılmış dəyişikliklərə aparıcı daimi komissiyanın iclasında baxılır və daimi komissiya bu dəyişikliklərə razı olduqda onları layihənin mətninə daxil edir.

Yenidən işlənmiş qanun layihəsi ikinci oxunuşunda baxılmaq məqsədi ilə Milli Məclisin iclasının gündəliyinə salınmaq üçün Milli Məclisin sədrinə göndərilir.

Milli Məclisdə ikinci oxunuşda baxılmasına azı 5 gün qalmış qanun layihəsi onun təşəbbüsçüsünə göndərilir.

Azərbaycan Respublikası prezidentinin Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında Milli Məclisin müzakirəsinə verdikləri qanun layihələri təqdim olunmuş şəkildə müzakirəyə çıxarılmalı və səsə qoyulmalıdır. Belə qanun layihələrinə dəyişikliklər yalnız həmin orqanların razılığı ilə edilə bilər.

Qanun layihəsinin ikinci oxunuşda müzakirəsi aparıcı daimi komissiyanın nümayəndəsinin məruzəsi ilə başlanır. Məruzəçi daimi komissiyada layihəyə baxılmasının nəticələri haqqında məlumat verir. Layihənin ikinci oxunuşda müzakirəsi bir qayda olaraq qanun layihəsi təşəbbüsçüsünün və ya onun nümayəndəsinin çıxışı ilə davam edir.

Daha sonra ikinci oxunuşunda müzakirə edilən qanun layihənin əsas kimi qəbul edilməsi barəsində protokol qaydasında qərar qəbul edilir. Qanun layihəsi əsas kimi qəbul edildikdən sonra Milli Məclisin iclasında sədrlik edən deputatlardan qanun layihəsində edilmiş dəyişikliklərə etirazların olub-olmamasını öyrənir. Bu cür etirazlar olduqda onları qısaca əsaslandırmaq üçün hər deputata 3 dəqiqəyədək vaxt verilir. Məruzəçi həmin etirazlara cavab verir və qanun layihəsi maddə-maddə müzakirə edilir. Bundan sonra qanun layihəsi ikinci oxunuşda qəbul edilir. İkinci oxunuşda qəbul edilmiş qanun layihəsi müzakirə zamanı müəyyənləşdirilmiş daxili ziddiyyətlərin aradan qaldırılması və redaktə edilməsi üçün aparıcı daimi komissiyaya qaytarır. Bu iş başa çatdıqdan sonra aparıcı daimi komissiya üçüncü oxunuş üçün hazırlanmış qanun layihəsini Milli Məclisin sədrinə göndərir. Milli Məclisin sədri qanun layihəsində üçüncü oxunuşda baxılmasını Milli Məclisin gündəliyinə salır.

Bu prosesdən sonra qanun layihəsi daimi komissiya tərəfindən hazırlanır və üçüncü oxunuşa çıxarılır. Qanun layihəsinin üçüncü oxunuşu zamanı qanun layihəsi bütövlükdə səsə qoyulur. Qanun layihəsinin üçüncü oxunuşu zamanı onun

mətnində dəyişikliklər edilə bilməz. Müstəsna hallarda Milli Məclisin iclasında iştirak edən deputatların əksəriyyətinin tələbi ilə üçüncü oxunuşda olan qanun layihəsi ikinci oxunuşa qaytarıla bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 96-cı maddəsinin 4-cü və 5-ci hissələrində nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla bütün başqa hallarda Milli Məclisə təqdim edilmiş layihələr 6 ay müddətində baxılır, müzakirə edilir və onlar barəsində qərar qəbul edilir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 96-cı maddəsinin 5-ci hissəsinə əsasən qanun və qərar layihəsini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi, Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu və ya Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi təcili elan edilibsə onda bu qanun layihələri 20 gün ərzində səsə qoyulmalıdır. Əgər yuxarıda göstərilən subyektlərin təqdim etdikləri bu qanun layihəsi Milli Məclisin sessiyasının bitməsinə 20 gün qalmış təqdim edilibsə, onda Milli Məclisin sədri həmin layihələrə növbəti sessiyalara baxılması haqqında vəsatət qaldıra bilər. Qanunvericilik təşəbbüsü hüququ subyektləri vəsatətə rədd cavabı verərsə, Milli Məclisin sessiyasının işi bitənədək həmin layihələr barədə qərar qəbul edilməlidir.

Əgər qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin, Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğunun və ya Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinin qanun layihələri Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə təqdim edilibsə, onda belə layihələr iki ay ərzində səsə qoyulmalıdır.

Qanun layihələri Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi tərəfindən üç oxunuşda qəbul edildikdən sonra onun qanun şəklində Azərbaycan xalqına çatdırılması üçün həmin qanun layihəsinin təsdiq edilməsi gərkdir. Qanun layihəsinin təsdiq edilməsi hüququ Azərbaycan Respublikası Prezidentinə məxsusdur. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 97-ci maddəsinə əsasən Milli Məclisin qəbul etdiyi qanunları 14 gün müddətinə imzalanması üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinə təqdim edir. Əgər qanun layihəsi təcili elan olunmuşsa, onda o, Milli Məclisdə qəbul etdiyi gündən 24 saat ərzində Azərbaycan Respublikası Prezidentinə təqdim olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 110-cu maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikası Prezidenti qanunları ona təqdim edildiyi gündən başlayaraq 56 gün ərzində imzalayır. Qanun Azərbaycan Respublikası Prezidentinin etirazını doğurursa, yəni o, bu qanunun müddəaları ilə razı deyilsə onda o qanunu imzalamayıb öz etirazları ilə birlikdə göstərilən müddət ərzində Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə qaytara bilər.

Əgər Azərbaycan Respublikası Prezidenti bu hüququndan istifadə edərsə, yəni qanunu imzalayıb öz etirazları ilə birlikdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə göndərsə, onda Milli Məclis həmin qanuna təkrar baxır. Belə olan halda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin qaytardığı qanunu Milli Məclisin sədri onu hazırlayan daimi komissiyanın və ya xüsusi yaradılmış komissiyanın rəyinə göndərir. Həmin komissiya məsələyə 10 gün müddətinə baxıb Milli Məclisə aşağıdakı qərarlardan birinin qəbul olunmasını təklif edir:

1. Qanun Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təklif etdiyi dəyişikliklərlə qəbul edilsin;
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin qanunun məqsədəuyğun olmaması barədə təklifi qəbul edilsin;
3. Qanun qəbul edilmiş redaktədə saxlanılsın.

Milli Məclisin sədri bu rəyi aldıqdan sonra Azərbaycan Respublikası Prezidentinin qaytardığı qanunu təkrar baxılmaq üçün Milli Məclisin növbəti iclasının gündəliyinə salır və dərhal bu barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinə xəbər verir. Bundan sonra Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən qaytarılmış qanuna təkrar baxılması prosesi başlanır. Qanunun təkrar baxılmasına Azərbaycan Respublikası Prezidentinin nümayəndəsinin çıxışından sonra başlanır. Bundan sonra Milli Məclisin komissiyasının bu rəyi oxunur.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti məsələni qanunun məqsədəuyğun olmaması kimi qoyursa, birinci bu təklif səsə qoyulur və Milli Məclis deputatlarının azı 63 səs çoxluğu ilə qəbul edilmədikdə, qanun edilməmiş sayılır. Həmin təklif qəbul edilməzsə, qanunun təkrarən qəbul edilməsi haqqında təklif səsə qoyulur. Belə olan halda Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 110-cu maddəsinə uyğun olaraq Milli Məclis 83 səs çoxluğu ilə qəbul edilən qanunu 95

səs çoxluğu ilə, 63 səs çoxluğu ilə qəbul edilən qanunu isə 83 səs çoxluğu ilə yenidən qəbul edərsə, qanun təkrarən qəbul edilmiş sayılır və dərc olunmaq üçün 7 gün müddətinə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə göndərilir.

Əgər Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən Milli Məclisə qaytarılmış qanun yuxarıda göstərilən hallarda qəbul edilməzsə onda qanun qəbul edilməmiş sayılır.

Bundan sonra qanunvericilik prosesinin 4-cü mərhələsi başlayır. Bu mərhələdə qanun dərc edilir və hüquqi qüvvəyə minir.

SUAL № 3. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə deputatların seçkilərinin hüquqi əsasları

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 83-cü maddəsinə əsasən Milli Məclisin deputatları macoritar seçki sistemi, ümumi, bərabər və gizli səsvermə yolu ilə seçilirlər. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qeyd edilən müddəasının şərh zamanı aydın olur ki, Azərbaycan Respublikasının Milli

Məclisinin deputatlarının seçilməsi zamanı aşağıdakı prinsiplərlə seçkilərdə iştirak edirlər:

1. Ümumi seçki hüququ prinsipinə əsasən Azərbaycan Respublikasının bütün (18 yaşdan yuxarı) vətəndaşları seçkilərdə iştirak etmək hüququna malikdirlər.

2. Bərabər seçki hüququ prinsipinə əsasən Azərbaycan Respublikası vətəndaşları seçkilərdə bərabər əsaslarla iştirak edirlər. Yəni onların hamısı eyni səs hüququna malikdirlər.

3. Birbaşa seçki hüququ prinsipinə əsasən Azərbaycan Respublikası vətəndaşları Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatlarını bilavasitə özləri seçirlər.

4. Gizli səsvermə prinsipinə əsasən – seçicilərin öz iradəsini ifadə etməsi üzərində nəzarətə yol verilmir.

5. Şəxsən səsvermə prinsipinə əsasən seçicilər səsvermə binasına gəldikdə məntəqə seçki komissiyasının üzvlərinə şəxsiyyətini və vətəndaşlığını təsdiq edən sənəd təqdim edir və seçki bülletenini alaraq doldurur və şəxsən özü qutuya atır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 83-cü maddəsində, həmçinin Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatlarının macoritar seçki sistemi əsasında seçilməsi qeyd edilir. Bunu nəzərə alaraq macoritar və proporsional seçki sistemləri haqqında məlumat almaq məqsədəuyğun olardı.

Macoritar – Fransa sözü olub-çoxluq mənasını verir. Macoritar seçki sistemində əsasən qanunla müəyyən edilmiş səs çoxluğunu qazanmış namizəd həmin seçki dairəsindən seçilmiş sayılır. Macoritar seçki sisteminin üç növü vardır.

1. Nisbi çoxluğun macoritar sistemində uyğun olaraq qalib gələn namizəd öz rəqiblərinin hər birinin ayrılıqda yığdığı səslərdən çox səs yığmalıdır. Məsələn, bu növ üzrə səsvermə keçirilib və səsvermədə 100 min vətəndaş iştirak edib. Səsvermənin nəticələri isə aşağıdakı kimidir:

1. Namizəd A – 50 min səs.
2. Namizəd B – 30 min səs.
3. Namizəd S – 20 min səs.

Belə olan halda seçkilərin nəticələrinə görə namizəd A. seçilmiş sayılır. Çünki o, digər rəqiblərinin hər birindən ayrı-ayrılıqda çox səs yığıb.

Qeyd etmək lazımdır ki, macoritar sisteminin bu növü ilə Azərbaycan Respublikasında Milli Məclis və NMR-nın Ali Məclisi seçilir.

2. Mütləq səs çoxluğun macoritar sisteminə əsasən namizəd o vaxt seçilmiş sayılır ki, o, dairə üzrə seçkilərin yarısından çoxunu toplanmış olsun. Məsələn seçkilərdə iştirak edib 100 min vətəndaş səsvermənin nəticələri aşağıdakı kimidir:

1. Namizəd A – 55 min səs.
2. Namizəd B – 30 min səs.
3. Namizəd S – 15 min səs.

Belə olduğu halda Namizəd A seçilmiş sayılır. Çünki o, dairə üzrə səsələrin yarısından çoxunu qazanıb. Bu səsvermədə 50%+1 səs namizədin seçilməsi üçün kifayət edər.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçki sisteminin bu növü üzrə seçilir.

3. Macoritar seçki sisteminin 3-cü növü olan ixtisaslı səs çoxluğun macoritar sisteminə əsasən namizəd əvvəlcədən müəyyən edilmiş səs çoxluğunu qazanmalıdır. Məsələn, 4/3, 3/2 və s.

Digər seçki sistemi olan proporsional seçki sistemi macoritar seçki sisteminə nisbətən bir qədər mürəkkəbliyi ilə səciyyəlidir.

Proporsional seçki sistemi yalnız çoxmandatlı və ümumdövlət seçki dairələrində tətbiq edilə bilər. Onu birmandatlı seçki dairəsində tətbiq etmək olmaz, çünki bir yeri müxtəlif namizədlər və ya müxtəlif partiya siyahıları arasında bölmək mümkün deyildir. Proporsional sistemdə başlıca məsələ səsələrin əksəriyyətinin müəyyən edilməsi deyil, seçki kvotasının (seçki metrinin) müəyyən edilməsi qaydasıdır. Seçki kvotası partiya, seçici birliyi və s. tərəfindən irəli sürülmüş namizədlərin bu və ya digər siyahısından bir deputatın seçilməsi üçün zəruri olan səsələrin sayıdır. Tutaq ki, beş deputat seçiləcək seçki dairəsində etibarlı hesab edilmiş 100 min səs verilmişdir. Seçkilərdə iştirak edən dörd partiyanın (birlik, blok) hər biri dairə üzrə bütün yerlərə sahib olmağa ümid edərək beş namizəd irəli sürmüşdür. Əslində A partiyası 56 min, B partiyası 24 min, V

partiyası 15 min, Q partiyası 5 min səs almışdır. Gətirdiyimiz misalda biz 100 mini (səsləri) 5-ə (deputat yerlərinə) bölürük və 20 min alırıq. Deməli, həmin dairə üzrə kvota 20 min səsə bərabərdir və hər bir partiya (siyahı) aldığı ümumi səslərin sayında neçə dəfə 20 min yerləşirsə, o qədər deputat yeri alır.

$$A - 56 \text{ min} : 20 \text{ min} = 2 \text{ (16 min)}$$

$$B - 24 \text{ min} : 20 \text{ min} = 1 \text{ (4 min)}$$

V və Q partiyaları heç bir mandata sahib olmayacaqlar, çünki onların topladığı səslər kvota üçün kifayət deyildir. Biz yalnız üç yeri böldük, lakin 5 yeri bölmək lazımdır. Kvotanın belə hesablanması zamanı iki yer bölüşdürülməmiş qalacaq və həmin ölkənin qanunu ilə bu hal üçün nəzərdə tutulmuş əlavə qaydalara müvafiq olaraq partiya arasında bölünəcəkdir.

Yuxarıda göstərilənlər Sizə bu seçki sistemləri barəsində müəyyən qədər bilik əldə etməyə imkan verir.

İndi isə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə seçkilərin keçirilməsi qaydaları ilə tanış olaq. Hər şeydən öncə qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə seçkilərin keçirilməsi, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası, Seçki Məcəlləsi ilə nizamlanır.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə seçkilərin keçirilməsini bir neçə mərhələyə bölmək olar:

1. Seçkilərin təyin edilməsi.
2. Seçki dairələrinin və seçki məntəqələrinin yaradılması.
3. Seçkilərin keçirilməsini təmin edən orqanların yaradılması.
4. Seçki siyahısının müəyyən edilməsi.
5. Namizədlərin göstərilməsi.
6. Səsvermənin keçirilməsi.
7. Seçkilərin nəticələrinin elan edilməsi.
8. Təkrar səsvermənin keçirilməsi.

İndi isə bu mərhələlər haqqında ətraflı məlumat verək.

I. Seçkilərin təyin edilməsi - Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 84-cü maddəsinə əsasən Milli Məclisin hər çağırışının səlahiyyət müddəti 5 ildir.

Bu müddəyə əsasən hər 5 ildən bir Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə seçkilər keçirilməlidir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə seçkiləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti təyin edir. Konstitusiyanın 84-cü maddəsinin 2-ci hissəsinə əsasən isə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin seçkiləri hər 5 ildən bir noyabr ayının birinci bazar günü keçirilir.

II. Seçkilərin (referendumun) keçirilməsi üçün müvafiq ərazi vahidlərində daimi yaşayan və qeydə alınmış seçicilərin sayı haqqında müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının bələdiyyə qurumları ilə birgə MSK-na təqdim etdikləri məlumatlar əsasında həmin ərazi vahidlərində MSK-sı hər 5 ildən bir 125 seçki dairəsi yaradır. Seçki dairələri bir qayda olaraq, seçicilərin orta təmsilçilik norması əsasında yaradılır. Seçicilərin orta təmsilçilik norması qeydə alınmış seçicilərin ümumi sayının 125-ə bölünməsi yolu ilə müəyyənləşdirilir. Milli Məclis deputatlarının seçkiləri zamanı seçki dairələri – birmandatlı seçki dairələri, referendum Prezident seçkiləri, bələdiyyə üzvlərinin seçkiləri zamanı isə – seçki əraziləri hesab edirlər. Mərkəzi Seçki Komissiyası, seçicilər barəsində məlumatlar əsasında, hər beş ildən bir vahid seçicilər siyahısı tərtib edildikdən sonra 30 gün müddətində seçki dairələrinin yaradılması sxemini və onun qrafik təsvirini təsdiq etməlidir. Seçki dairələri seçkilərin keçirilməsindən bilavasitə əvvəl yaradılırsa, seçki dairələrin yaradılması sxemi və onun qrafik təsviri seçkilər gününə ən azı 115 gün qalmış təsdiq edilməli və seçki gününə azı 110 gün qalmış dərc edilməlidir.

Səsvermənin keçirilməsi və səsərin hesablanması məqsədi ilə bələdiyyə qurumlarının ərazilərində qeydə alınmış seçicilərin sayı nəzərə alınmaqla hər beş ildən bir seçki məntəqələri yaradılır.

Seçki məntəqələri müvafiq dairə komissiyaları tərəfindən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı və bələdiyyə qurumu ilə razılaşdırılmaqla, seçicilər üçün maksimum əlverişli şərait yaradılmasının zəruriliyi, yerli və digər şərait nəzərə alınmaqla yaradılır. Seçki məntəqələri bilavasitə seçkilərdən əvvəl yaradılırsa, onlar səsvermə gününə ən azı 50 gün qalmış yaradılmalıdır.

Seçki məntəqələri yaradılarkən aşağıdakı tələblərə riayət olunmalıdır:

- hər seçki məntəqəsinin ərazisində ən çoxu 1500 və ən azı 50 seçici qeydə alınmalıdır;

- seçki məntəqələrinin sərhədləri seçki dairələrinin sərhədlərini pozmamalıdır.

III. Azərbaycan Respublikasının MM-sə seçkilərin keçirilməsini təmin etmək üçün aşağıdakı seçki komissiyaları təşkil edilir:

1. Mərkəzi Seçki Komissiyası;
2. Dairə Seçki Komissiyası;
3. Məntəqə Seçki Komissiyası.

Mərkəzi Seçki Komissiyası 18 üzvdən ibarətdir. Mərkəzi Seçki Komissiyasının üzvləri Milli Məclis tərəfindən seçilir.

MSK-sı Prezident seçkiləri və Milli Məclis deputatlarının seçkilərini, həmçinin referendumların, bələdiyyə seçkilərin hazırlanmasını və keçirilməsini təmin edir.

Mərkəzi Seçki Komissiyası aşağıdakı ümumi vəzifələri həyata keçirir:

- seçkilərin hazırlanmasında və keçirilməsində vətəndaşların seçki hüquqlarına riayət olunmasına nəzarət edir, seçkilərin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqədar tədbirlər həyata keçirir;

- özünün təşkil edilmə prinsipinə uyğun olaraq dairə seçki komissiyalarını yaradır;

- dairə və məntəqə seçki komissiyalarının fəaliyyətinə rəhbərlik edir;

- seçki komissiyalarının işi üçün zəruri olan texnologiya avadanlığının normativlərini işləyib hazırlayır, həmin normativləri təsdiq edir və onlara riayət olunmasına nəzarət edir;

- seçki bülletenlərinin, seçki bülleteninin qoyulması üçün zərflərin, protokolların, səsvermə üçün qeydiyyatdan çıxma vəsiqələrinin və digər seçki sənədlərinin dairə seçki komissiyalarına çatdırılmasını təmin edir;

- dövlət büdcəsindən seçkilərin hazırlanmasına və keçirilməsinə ayrılan vəsaiti bölüşdürür, onun məqsədli istifadəsinə nəzarət edir;

- seçki komissiyalarına hüquqi, metodiki və texniki-təşkilati yardım göstərir;

- seçki sənədlərinin saxlanılması və arxivə verilməsi qaydalarını təsdiq edir;

- seçkiqabağı təşviqatın maliyyələşdirilməsinə nəzarət edir.

Dairə seçki komissiyaları bilavasitə seçkilərdən əvvəl yaradılsa, onlar səsvermə gününə, azı 90 gün qalmış təşkil edilməlidir.

Dairə seçki komissiyası 9 üzvdən ibarətdir. Dairə seçki komissiyasının üzvləri MSK-sı tərəfindən təyin edilirlər.

Dairə seçki komissiyası aşağıdakı ümumi vəzifələri həyata keçirir:

- seçki dairəsinin ərazisində Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının seçki hüquqlarına riayət olunmasına nəzarət edir;

- seçki dairəsinin ərazisində namizədlərin, qeydə alınmış namizədlərin, siyasi partiyaların, siyasi partiyalar bloklarının seçkiqabağı fəaliyyətinə, referendum üzrə təşviqat qruplarının referendum qabağı fəaliyyətinə şərait yaradır;

- seçki dairəsinin ərazisində məntəqə seçki komissiyalarına ad verir və seçki məntəqələrinin vahid qaydada nömrələnməsini təmin edir;

- seçki bülletenlərinin, seçki bülleteninin qoyulması üçün zərflərin, protokolların, səsvermə üçün qeydiyyatdan çıxma vəsiqələrinin və digər seçki sənədlərinin məntəqə seçki komissiyalarına çatdırılmasını təmin edir;

- seçkilərin hazırlanması və keçirilməsi üçün ayrılmış pul vəsaitini məntəqə seçki komissiyaları arasında bölüşdürür, bu vəsaitin təyinatı üzrə istifadəsinə nəzarəti təmin edir;

- müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarından və bələdiyyə qurumlarından seçkilərin hazırlanması və keçirilməsi ilə bağlı məsələlərə aid məlumatlar alır;

- seçki dairəsinin ərazisində məntəqə seçki komissiyalarına seçki məntəqələrində səsvermənin keçirilməsi işində təşkilati-texniki kömək göstərir;

- məntəqə seçki komissiyalarının fəaliyyətini əlaqələndirir.

Məntəqə seçki komissiyaları müvafiq dairə seçki komissiyaları tərəfindən 6 üzvdən ibarət tərkibdə təşkil edilir.

Məntəqə seçki komissiyaları bilavasitə seçkilərdən əvvəl yaradılsa, onlar səsvermə gününə azı 40 gün qalmış təşkil edilməlidir.

Məntəqə seçki komissiyası referendumun, Milli Məclisin deputatlarının, Prezident və bələdiyyə seçkilərinin hazırlanması və keçirilməsi zamanı aşağıdakı vəzifələri həyata keçirir:

- əhaliyə məntəqə seçki komissiyasının ünvanı, telefon nömrəsi, iş vaxtı, habelə səsvermə günü və yeri barədə məlumat verir;
- seçici siyahılarını təsdiq edir və dəqiqləşdirir; seçiciləri bu siyahılarla tanış edir; seçicilərə seçici vəsiqələrini, seçici siyahılarındakı səhvlər və yanlışlıqlar barədə ərizələrə baxır və siyahılarda müvafiq dəyişikliklər edir;
- səsvermə yerinin, habelə seçki qutusunun və digər ləvazimatın səsvermə üçün hazır olmasını təmin edir;
- yuxarı seçki komissiyasından alınmış məlumata əsasən referendumda çıxarılan məsələlər, qeydə alınmış namizədlər və onların siyahısı barədə seçicilərə məlumat verir;
- seçki məntəqəsi ərazisində seçkiqabağı və referendum qabağı təşviqatın aparılması qaydalarına əməl olunmasına nəzarət edir;
- səsvermə üçün qeydiyyatdan çıxma vəsiqəsi verir;
- seçki məntəqəsində səsvermənin nəticələrini müəyyənləşdirir, səsləri hesablayır və səsvermənin nəticələri haqqında protokolları dairə seçki komissiyasına çatdırır.

IV. Seçicilərin siyahılarının tərtib edilməsi.

Seçicilərin daimi siyahısı hər bir seçki məntəqəsi üzrə məntəqə seçki komissiyası tərəfindən MSK-ın müəyyənləşdirdiyi formada hər il mayın 30-dək təsdiq edilir və səsvermə gününə azı 35 gün qalmış dəqiqləşdirilir. Bu müddətdən sonra səsvermə gününədək seçici yalnız məhkəmənin qərarı əsasında əlavə edilə bilər. Səsvermə günü səsvermə vəsiqəsi ilə səs verən seçicilərin səsvermə vəsiqəsi seçicilər siyahısına əlavə edilir. Səsvermə günü seçici siyahılarına heç bir əlavə və dəyişiklik edilə bilməz. Seçici siyahıları mətbuatda dərc edilə bilməz.

Seçicilərin seçici siyahısına daxil olmalarını təsdiqləyən sənəd seçici vəsiqəsidir. Seçici vəsiqəsində seçicinin adı, soyadı, atasının adı, doğum tarixi, yaşayış ünvanı, siyahıya alındığı seçki dairəsinin adı və seçki məntəqəsinin nömrəsi və ünvanı göstərilir. Seçici vəsiqəsinin nümunəsi MSK-sı tərəfindən təsdiq olunur və məntəqə seçki komissiyaları tərəfindən MSK-ın müəyyən etdiyi qaydada seçicilərə verilir. Hər bir vətəndaşın sorgusuna əsasən müvafiq seçki

komissiyası onun seçicilər siyahısına daxil olub-olmaması haqqında məlumat verməlidir.

V. Namizədlərin göstərilməsi.

Namizəd və təşəbbüsü ilə və ya aktiv seçki hüququ olan seçicilər tərəfindən irəli sürülə bilər, o şərtlə ki, ərazisində namizədin dəstəklənməsi üçün zəruri olan imzaların yığıldığı və namizədin qeydə alınmasının nəzərdə tutulduğu müvafiq, seçki komissiyasına bu barədə bildiriş göndərsin.

Müvafiq seçki komissiyası təqdim edilmiş sənədlərin alınması barədə namizədə, seçicilərin təşəbbüs qrupuna yazılı məlumat verməlidir.

Müvafiq seçki komissiyası təqdim edilmiş sənədlərə 5 gün müddətində baxır və namizədə, onun səlahiyyətli nümayəndələrinə namizədliyin müvafiq seçki dairələri üzrə irəli sürülməsini təsdiq edən qərar təqdim edir. Müvafiq seçki komissiyası təqdim olunmuş sənədlərin qəbul edilməsindən imtina edə bilməz.

Namizədin irəli sürülməsi haqqında qərarı siyasi partiya öz nizamnaməsinə uyğun olaraq qəbul edir. Belə qərar kollegial qaydada səsvermə yolu ilə qəbul edilməlidir.

Siyasi partiyaların bloku tərəfindən irəli sürülən namizəd bloka daxil olan hər bir siyasi partiya tərəfindən təsdiq edilir. Siyasi partiyaların blokları tərəfindən namizədin irəli sürülməsi haqqında qərar siyasi partiyaların nümayəndələrinin iclasında qəbul edilir. Siyasi partiyaların bu səlahiyyətli nümayəndələri partiyaların qurultayında müəyyənləşdirilir.

Seçki komissiyası tərəfindən təqdim edilmiş sənədlərə 5 gün müddətində baxır, müvafiq seçki dairəsi üzrə irəli sürülmüş namizədin təsdiq olunub-olunmaması barədə əsaslandırılmış qərar qəbul edir və siyasi partiyaların, siyasi partiyalar blokunun səlahiyyətli nümayəndəsinə bu barədə məlumat verir. Müvafiq seçki komissiyası təqdim olunmuş sənədlərin qəbul edilməsindən imtina edə bilməz.

VI. Səsvermənin keçirilməsi.

Seçkilər günü səsvermə saat 8⁰⁰-dan 19⁰⁰-a kimi keçirilir. Məntəqə seçki komissiyaları səsvermə gününə azı 25 gün qalmış səsvermənin yeri və vaxtı haqqında kütləvi informasiya vasitələri ilə və ya məlumat lövhələri vasitəsi ilə

seçiciləri xəbərdar etməlidirlər. Seçiciyə seçki bülleteni seçici vəsiqəsi ilə birlikdə şəxsiyyət vəsiqəsi və ya onu əvəz edən sənəd təqdim edildikdə verilir. Seçici seçki bülletenini aldıqdan sonra seçicilər siyahısına şəxsiyyət vəsiqəsinin və ya onu əvəz edən sənədin seriyası və nömrəsi yazılır. Təqdim olunmuş şəxsiyyət vəsiqəsinin və ya onu əvəz edən sənədin seriyası və nömrəsi seçicilər siyahısına məntəqə seçki komissiyasının üzvü tərəfindən qeyd edilir. Seçici yazıların düzgünlüyünü yoxlayır və bülleteni alarkən imza edir. Seçki bülleteni ilə birlikdə seçiciyə zərf verilir və ona möhür vurulur. Seçicinin seçki bülleteni komissiyasının üzvləri və müşahidəçilər istisna olmaqla, başqa şəxslərin köməyindən istifadə edə bilər. Seçiciyə kömək edən şəxs öz soyadını və insanlığını göstərməklə seçici siyahısında «seçicinin seçki bülletenini alması haqqında imza» qrafasında imza etməlidir.

VII. Səsvermənin nəticələrinin elan edilməsi.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 86-cı maddəsinə uyğun olaraq seçkilərin yekunlarını Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi yoxlayır və təsdiq edir.

MSK səsvermə günündən ən gec 20 gün keçənədək dairə seçki komissiyalarının protokollarını yoxlayır, 48 saat müddətində Konstitusiya Məhkəməsinə təqdim edir. Dairə seçki komissiyalarının protokolları tələblərə cavab yekunlarını təsdiq edir. Məhkəməsi seçkilərin yekunlarını təsdiq edir. Konstitusiya Məhkəməsinin bu qərarı qətidir.

6. Səsvermənin təkrar keçirilməsi.

Dairə seçki komissiyası, qeydə alınmış namizədlərin lehinə səslərin sayı bərabər olduqda, birmandantlı seçki dairəsi üzrə seçkiləri baş tutmamış hesab edir.

Seçkilərdə iştirak edən seçicilərin ən çox səsini toplanmış namizəd birmandantlı seçki dairəsi üzrə deputat seçilmiş hesab edilir.

NƏTİCƏ

Beləliklə, bu müəhazirədə Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətini həyata keçirən müstəqil budaq kimi fəaliyyət göstərən Azərbaycan Respublikası Parlamenti, onun hüququ statusu, fəaliyyət qaydası, əsas funksiyaları, Azərbaycan Respublikası Parlamentinə seçkilərin əsasları, onun fəaliyyətini nizamlayan əsas normativ hüquqi aktlar haqqında hüquqi biliklər əldə etdiniz.

Əldə etdiyiniz bu biliklər əsas verir ki, qeyd edək ki, bu mövzu çox aktual və əhəmiyyətli bir mövzudur.

Milli Məclisin deputatı qanunvericilik təşəbbüsü hüququnu aşağıdakı formalarda həyata keçirir:

- yeni qanun və ya qərar layihəsinin qəbul olunmasını təklif edə bilər;
- qüvvədə olan qanuna və ya qərara dəyişikliklər və əlavələr edilməsini təklif edə bilər;
- qüvvədə olan qanun və ya qərarın qüvvədən düşməsi haqqında təklif edə bilər.